

IVAN BEROŠ

FAKULTET PRIRODOSLOVNO-MATEMATIČKIH I ODGOJNIH ZNANOSTI
SVEUČILIŠTE U MOSTARU

POVIJESNI RAZVOJ SHVAĆANJA IDEJE KREATIVNOSTI U OBRAZOVANJU

Sažetak: *U radu će se ukratko prikazati razvojni put shvaćanja ideje kreativnosti u obrazovnom kontekstu. Prvi dio će započeti prikazom različitih teorija o nastanku i značaju kreativnosti kako za pojedinca, tako i za društvo u cjelini. Potom će se prikazati periodizacija razvoja kreativnosti kroz povijest (jedna od mogućih) te pokušati ukazati na povezanost između određenog kreativnog djelovanja pojedinca te društva u cjelini i razvojnog perioda kreativnosti kojem pripada njegovo shvaćanje kreativnosti. Drugi dio će već prikazane spoznaje uklopiti u okvir proučavanja kreativnosti u obrazovanju kako bi se putem teorijskih razmatranja pokušala utvrditi razvojna putanja proučavanog fenomena kroz povijest. Promatrajući različite kreativne prakse, usmjerene različitim ciljevima i vođene različitim ishodišnim shvaćanjima čovjeka, obrazovanja te društva u cjelini, nastojati će se ukazati, putem analize razvoja, na bit kreativnosti kao djela odgojno-obrazovnog djelovanja. Treći dio će pokušati prikazati neka autorova shvaćanja o značaju, mogućnostima i načinima korištenja kreativnosti u odgojno-obrazovnom procesu s ciljem oslobađanja iskonske energije kolektivnih težnji ka formiranju pravednijeg, ugodnijeg i zdravijeg – jednom riječju sretnijeg – pojedinca, društva, a u konačnici i svijeta u cjelini.*

Ključne riječi: *kritička pedagogija, pedagojska futurologija, stvaralaštvo.*

HISTORICAL DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING THE THE IDEA OF CREATIVITY IN EDUCATION

Summary: *This paper will briefly present the developmental path of understanding the idea of creativity in the educational context. The first part will start with a presentation of different theories about the origin and significance of creativity for both the individual and for society as a whole. Then it will proceed to the periodisation of creativity development throughout history (one possible outline) and try to point out the connection between creative activity of the individual and the developmental period of creativity to which her/his understanding of creativity belongs. In the second part already presented findings will be presented in the frame of study of creativity in education. The aim is to, through theoretical considerations, establish a developmental path within the studied phenomenon throughout history. Looking at a variety of creative practice, directed to different objects and guided by the different conceptions of human, education, and society*

as a whole, the author will try to show, through analysis of the development, the essence of creativity as part of educational activities. The third part of the paper will try to present some of the author's understanding of the importance, possibilities and methods of using creativity in the educational process in order to activate the primordial power of collective aspirations towards the formation of a more just, more comfortable and healthier – in short, a happier – individual, society, and ultimately the world as a whole.

Keywords: *creativity, critical theory of education, educational futurology.*

UVODNE NAPOMENE

Ovo nema namjeru biti uobičajen uvod već mjesto na kojem će se reći par riječi o onom čime se ovaj rad neće baviti. Za početak, neće se pokušati, i u konačnici uspjati, odrediti definicija promatrane pojave—kreativnosti. Tome je tako jer ne postoji jedna jedina i opće prihvaćena definicija kreativnosti, a smatramo kako bi prihvaćanje bilo koje, iz mnoštva različitih, ograničilo mogućnosti ovog pokušaja. No, tko je ipak zainteresiran za različita određenja kreativnosti neka pročitaj rad John Daceyja *Concepts of Creativity: A History* (Runco & Pritzker, 1999: 309 – 323). A sada par riječi o onome što će u ovom radu pokušati uraditi: počevši od vremena antičke Grčke pa do postmodernizma prikazati shvaćanje pojma kreativnosti, a potom odrediti posljedice koje usvajanje shvaćanja kreativnosti iz određenog razvojnog perioda ima na primjenu kreativnosti u odgojno-obrazovnom procesu.

OPERACIONALNA PERIODIZACIJA

Da bismo mogli ostvariti ideju predstavljenu u uvodu, potrebna nam je određena periodizacija. Naglašavamo kako je periodizacija provizorna i donekle proizvoljna, te je vrlo vjerojatno kako bi, u nekom drugom vremenu i okolnostima, mogla nastati potpuno drugačija periodizacija. Pri izvođenju slijedimo razmišljanje Popea koji razlikuje tri razvojna stupnja u shvaćanju ideje kreativnosti: kreativnost kao čin Božje volje i stvaranja *ex nihilo*, kreativnost kao čin ljudske volje i kreativnost kao fizička transformacija već postojećeg (2005: pogl. 2).

Kreativnost kao čin Božje volje

Ovo shvaćanje je jasno prikazano u mitovima o stvaranju (Siminton, 2001) u kojima se naglašava ono što je stvoreno, tj. proizvod, a pri razmatranju kreativnosti naglasak je na stvaranju kao činu koji pripada prošlosti te ne predstavlja rezultat kreativnog procesa (Pope, 2005). Unutar ovog shvaćanja kreativnosti pojedinac nema nikakvu ulogu u kreativnom procesu, već naprosto predstavlja medij kroz kojeg djeluje neka poznata ili nepoznata, nadnaravna i/ili mistična sila ili Biće. U suvremenom svijetu ovaj pristup kreativnosti jasno se očituje u ideji kreativnog genija koju je popularizirao u prvom redu Francis

Galton i koja je bila opće prihvaćena do 19. stoljeća (Siminton, 2001). Ovom shvaćanju se mnoštvo toga zamjera: nemogućnost utjecaja pojedinca na razvoj vlastite kreativnosti, nerazmjern broj izrazito kreativnih ljudi naspram veličine ukupne populacije (normalna distribucija sposobnosti koja, kada se malo dublje analizira, prije predstavlja *neshvatljivu* distribuciju), pesimističko shvaćanje ljudske ličnosti i sl.

Kreativnost kao čin ljudske volje

Drugo shvaćanje koje ćemo predstaviti izravna je reakcija na prethodno i posljedica promjene paradigme u znanosti nastale kao rezultat Darwinove teorije o evoluciji. Iz svojih zapažanja Darwin izvodi zaključak kako je prirodna kreativnost (koja se do tada smatrala posljedicom Božje volje) rezultat borbe najjačih za opstanak. Budući da se, zahvaljujući Darwinovu mijenjanju paradigme (Kuhn, 1970), na kreativnost mogao primijeniti metodološki aparat koji zadovoljava sve zahtjeve znanstvene metode, kreativnost postaje dostupna za istraživanje istim postupcima kao i ostale prirodne pojave (Siminton, 2001).

No, iako se kreativnost shvaća kao prirodni fenomen, Galtonova proučavanja odmah postavljaju nova ograničenja prenamaglavajući faktor nasljednosti i na taj način dugi period ograničavajući mogućnosti i dosege ovog pristupa shvaćanju kreativnosti. Rekavši ovo, ističemo kako Darwinov i Galtonov utjecaj na shvaćanje i proučavanje kreativnosti predstavlja prekretnicu u načinu na koji se shvaća i znanstveno tretira ideja kreativnosti (Siminton, 2001).

Unutar ovog pristupa kreativnosti često se iskazuje negativna povezanost između kreativnosti i društvenog ponašanja pojedinca, a Dizdarević to opisuje sljedećim riječima: „kreativni pojedinci su društveno neprilagođeni, usamljenost je izvor stvaranja, a život u zajednici inhibira razvoj [kreativnih] potencijala; [kreativnost] je izuzetna sposobnost pojedinca, a ne i bitno svojstvo svakog čovjeka” (1980: 9, *uz jezičnu prilagodbu autora*). Također, razgraničenje između shvaćanja kreativnosti kao čina Božje volje i kreativnosti kao čina ljudske volje je labava i propusna budući popularna kultura i masovni mediji populariziraju shvaćanja koja izjednačavaju proces *kreacije* i *re-kreacije* (Pope, 2005), pritom propuštajući naglasiti emanentnu kreativnost svakog pojedinca.

Kreativnost kao fizička transformacije već postojećeg

Pretposljednje shvaćanje na koje ćemo se osvrnuti u ovom radu prisutno je u vremenu moderne. Kreativnost postaje središnji društveni, a time i znanstveni problem zahvaljujući utjecaju IKT-a i konzumerizma koji stvaraju „iskrivljeno, pervertirano shvaćanje kreativnosti” (Pope, 2005: 4). No, uslijed naglog tehnološkog razvoja i otuđenja čovjeka od direktnog procesa proizvodnje dobara kojima se svakodnevno služi, nastaje opasnost da kreativnost izgubi samu svoju bit – ljudski karakter kreativnog procesa. Ovo shvaćanje jasno iskazuje Kearney kada kaže

da je „*ljudski* aspekt kreativnosti ugrožen u suvremenoj visokotehnološkoj i izrazito komunikacijski posredovanoj kulturi“. Nastavlja dalje i ustvrđuje kako je u suvremenom društvu došlo do „krize identiteta kreativnosti koja se očituje u činjenici da pojedinac više ne može biti siguran tko zapravo stvara slike [/iskustva] koje svakodnevno iskustveno doživljavamo – kreativna ljudska jedinka ili neki nepoznati sustav reprodukcije“ (Kearney, 1998, prema Pope, 2005: 7). Unutar ovog shvaćanja kreativnosti prevladava prihvaćanje kreativnosti kao procesa *re-kreacije* već postojećeg, naspram dotad prevladavajućem shvaćanju kreativnosti kao procesa *kreacije* koji se jasno ističe u kreacionističkim teorijama svijeta i čovjeka (Pope, 2005; Siminton, 2001). Naglasak je na konačnom rezultatu, a ne na procesu, te potencijalnoj koristi koja može nastati kao rezultat kreativnog djelovanja pojedinca. Također, prihvaća se stajalište prijašnje razvojne etape prema kojem je izrazito mali broj kreativnih pojedinaca u populaciji, tj. vrijedi zakon normalne distribucije kreativnosti među članovima populacije.

Dvije tvrdnje koje povezuju ovo shvaćanje kreativnosti s prevladavajućim shvaćanjem kreativnosti u obrazovanju (prema mišljenju autora ovog rada) nalaze se u recentnom članku naslovljenom *Kreativnost u nastavi matematike*: „Sada je glavni cilj stvaranje kreativnih pojedinaca, a to je jedino moguće ako škola potiče kreativnost“ (Braić *et al.*, 2016: 95). Korišteno određenje kreativnosti autora članka jasno pokazuje njihovu poziciju u predloženoj periodizaciji povijesnog razvoja kreativnosti: „U Pedagoškoj enciklopediji kreativnost se definira kao specifična spoznajna djelatnost koja rezultira misaonom aktivnošću koja je usmjerena onome što može nastati, a ne onome što jest“ (Braić *et al.*, 2016: 96) koja kreativnost shvaća kao *transformaciju već postojećeg* u nešto do tog trenutka nepostojeće putem djelovanja *ljudske volje*, te smatra kako pojedinci nisu imanentno kreativni, nego da se kreativci stvaraju.

Ovim završavamo prikaz periodizacije kojom ćemo se koristiti u radu i prelazimo na osnovnu temu, a to je povijesni razvoj shvaćanja kreativnosti u obrazovanju.

KREATIVNOST U OBRAZOVANJU

U središnjem dijelu rada bavit ćemo se idejom kreativnosti u obrazovanju i njezinim povijesnim razvojem. Budući je u uvodnoj napomeni rečeno nekoliko riječi o određenju pojma kreativnosti, osjećamo potrebu razjasniti rečeno. Naime, tvrdimo kako u radu nećemo, zbog teorijskih suprotnosti i nekonzistentnosti, definirati pojam kreativnosti; ali kako ćemo onda proučavati kreativnost u obrazovanju? Rješenje ovog problema je jednostavno. U nastavku ćemo uvesti određenje pojma *kreativnost u obrazovanju* koje je donekle proizvoljno i samo jedno od mnoštva mogućih. Potrebno je naglasiti kako za sve rečeno na stranicama što slijede vrijedi jedno presudno razlikovanje koje čitavo vrijeme treba imati na

umu. Naime, razlikovanje pojmova *kreativnost* i *kreativnost u obrazovanju*. Kada definiramo *kreativnost u obrazovanju*, u našem slučaju to ne znači da smo u isto vrijeme definirali i pojam *kreativnost*. U ovom radu se zauzima stav da pojmovi *kreativnost* i *kreativnost u obrazovanju* imaju djelomično zajednički sadržaj i opseg kako je prikazano na slici 1. Sada, kada su određena pojmovna razlikovanja razjašnjena, prelazimo na određenje pojma *kreativnost u obrazovanju*.

Slika 1. Odnos između pojmova *kreativnost* i *kreativnost u obrazovanju*

Određenje pojma *kreativnost u obrazovanju*

Kada kažemo *kreativnost u obrazovanju*, sadržaj korištenih pojmova može imati različita značenja ovisno o pojedincu koji iste razmatra. Ako prihvatimo kao jedan od osnovnih obrazovnih ishoda „razvoj cjelovite ličnosti pojedinca sposobnog samostalno funkcionirati u društvu“ (Slabbert, 1994: 62), *kreativnost u obrazovanju* se shvaća kao karakteristika pojedinca koju se može, te stoga i treba, razvijati u svakodnevnom odgojno-obrazovnom djelovanju. Nadalje, možemo usvojiti *standardno* shvaćanje *kreativnosti u obrazovanju* koje ukida razlikovanje uvedeno u uvodnoj napomeni smatrajući *kreativnost u obrazovanju* „djelovanjem koje proizvodi ideje, stvari ili načine djelovanja koji su (a) neuobičajeni ili originalni i (b) potencijalno korisni ili praktični“ (Amabile, 1996; Madjar & Oldham, 2002; Sternberg & Lubart, 1996, prema Zou & Oldham, 2001:152). Iz ovog shvaćanja *kreativnosti u obrazovanju* proizlazi, prema mišljenju autora ovog rada, veoma važno razlikovanje između *kreativnosti orijentirane na konačni proizvod* i *kreativnosti orijentirane na proces* (Zou & Oldham, 2001). U suvremenom društvu prevladava *kreativnost orijentirana na konačni proizvod* jer je cilj kreirati, konstruirati i/ili stvoriti nešto novo, dotad nepostojeće. A ako ne možemo stvoriti/kreirati novi proizvod, tada stvaramo/kreiramo novu potrebu.

Ovaj prikaz nema namjeru biti iscrpan i dubinski, stoga za detaljniju raspravu shvaćanja *kreativnosti u obrazovanju* koja je u isto vrijeme i psihološka i povijesna vidi rad A. Craft (2001). Sada prelazimo na prikaz načina integracije *kreativnosti u svakodnevni obrazovni proces*.

Naša svakidašnja *kreativnost u nastavi*

Ako kreativnost shvatimo kao proces koji prolazi faze inspiracije (kreativnost kao čin Božjeg stvaranja), ostvarenja, završetka i komunikacije (Bognar, 2012), možemo taj proces i grafički prikazati kako slijedi na slici 2.

Uzimajući u obzir ovo shvaćanje Ladislava Bognara, koji je veliki dio svoje znanstvene karijere posvetio upravo problemima kreativnosti u obrazovanju, vidimo da dolazi do miješanja shvaćanja kreativnosti kao čina Božjeg stvaranja i kreativnosti kao čina ljudske volje. Shvaćanje prisutno u ovom primjeru ima nekoliko implikacija za svakodnevno pedagoško djelovanje: budući da se kreativnost može razvijati samostalnim djelovanjem pojedinca, potrebno je kreativnost i razvijati što se izriekom navodi i u Nacionalnom okvirnom kurikulumu (NOK:15, 29, 53, 55, 57, 59...). Štoviše, naglašava se kako je osnovna zadaća obrazovanja poticanje kreativnosti učenika unutar svih temeljnih područja obrazovanja definiranih putem *Europskog referentnog okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje* (2006/962/EC, prema Gačić, 2010). Analizom sadržaja potonjeg dokumenta moguće je utvrditi sljedeće:

- kreativnost je jedan od pojmova koji ima ulogu u svih osam ključnih kompetencija (2006/962/EC, prema Gačić, 2010: 175)
- tehnologija informacijskog društva (TID) doprinosi kreativnosti pojedinca (2006/962/EC, prema Gačić, 2010: 178)
- kreativnost je sastavni dio pojedinčeva smisla za poduzetništvo i inicijativnost (2006/962/EC, prema Gačić, 2010: 181)
- pozitivan stav pojedinca prema vlastitoj kulturi i identitetu „obuhvaća kreativnost i volju za razvijanje estetskih sposobnosti umjetničkim samoizražavanjem i sudjelovanjem u kulturnom životu“ (2006/962/EC, prema Gačić, 2010: 182).

No, što sve ovo znači? Iz navedene analize možemo potvrditi prevladavajuće mišljenje kako je kreativnost presudni faktor koji će razlikovati

uspješnog od neuspješnog pojedinca u 21. stoljeću (Delors, 1998). Ali postavlja se pitanje kako je, s obzirom na prijašnju analizu, shvaćen dominantni pojam kreativnosti? Započet ćemo konceptualizacijom kreativnosti koju implicitno pruža *Europski referentni okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje*, te potom prijeći na implicitnu konceptualizaciju kreativnosti sadržanu u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu*.

Konceptualizacija kreativnosti unutar Europskog referentnog okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje (2006/962/EC prema Gačić, 2010). Svrha kreativnosti shvaćene kao ključne kompetencije jest pridonijeti uspješnom životu u društvu znanja (v. Šoljan, 2007), što znači osposobiti pojedince za kreativno sučeljavanje sa svakodnevnicom i zahtjevima koje ona pred pojedince postavlja. Naravno, budući da žive u društvu upravljanim informacijama i informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, te su neprestano izloženi mnoštvu raznolikih novih informacija čija produkcija iz godine u godinu eksponencijalno raste (Schilling, 2013), pojedinci moraju biti u stanju *kreativno* se odnositi prema novim tehnologijama i informacija, a sve u cilju što uspješnije prilagodbe u svakodnevnom životu. Nastavljajući dalje ova sposobnost *kreativnog* odnošenja prema svakodnevnici se preciznije artikulira tako da objedinjuje: „sposobnost traženja, prikupljanja i obrade informacija te njihovog korištenja na kritički i sustavan način, procjenjivanja relevantnosti i razlikovanja stvarnog od virtualnog uz prepoznavanje veza“ (178).

Iz navedene analize sljedeći zaključci postaju očiti:

1. Informacija jest polazište kreativnog procesa. Ovaj zaključak proizlazi iz sva tri prije spomenuta shvaćanja kreativnosti, stoga nema razlikovni potencijal. Možemo se jedino složiti s tvrdnjom kako informacija uistinu predstavlja ishodište kreativnog procesa te zaključiti kako je kod pojedinaca potrebno razvijati želju za stalnim proširenjem kruga vlastitih spoznaja ako želimo zadovoljiti preduvjet za pojavu kreativnog djelovanja.
2. Društvo znanja je društvo poticano informacijsko-komunikacijskim tehnologijama koje predstavljaju *primarni alat* globalizacije, pritom pogodujući nastanku globaliziranih obrazaca kulture (Spajić-Vrkaš, 1999). Globalizirani obrasci kulture potiču ujednačavanje potreba ljudi što posljedično dovodi do stvaranja *globalne kulture konzumerizma* (Stiglitz, 2003). Globalna kultura konzumerizma potiče prihvaćanje shvaćanja kreativnosti kao čina ljudske volje (barem jednim dijelom), no najbolje je opisuje širenje shvaćanja kreativnosti kao *transformacije već postojećeg*.

Zaključujući analizu kreativnosti kako je izlaže *Europski referentni okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje*, možemo reći kako u ovom dokumentu nailazimo na kolebanje između shvaćanja kreativnosti kao čina

ljudske volje i *transformacije već postojećeg* s tim da potonje shvaćanje ipak zauzima više prostora i snažnije se ističe. Ovakvu situaciju nije teško objasniti kada u obzir uzmemo okruženje i vrijeme njena nastanka. Sam projekt Europske Unije počiva na ideji *izgradnje novog* (umjetno stvorenog) društva povezanog proizvedenim simbolima i težnjama pritom naglašavajući potrebu za stalnom *re-kreacijom* identiteta pojedinaca i naroda. Ovdje biti kreativan znači biti sposoban stvarati artefakte koji omogućavaju prilagodbu u svijetu u kojem je jedino promjena stalna (Lyotard, 2005). Sada prelazimo na analizu implicitne konceptualizacije kreativnosti sadržane u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednje obrazovanje Republike Hrvatske*.

Konceptualizacija kreativnosti unutar Nacionalnog okvirnog kurikulumu (MZOŠ, 2010). Razvijanje kreativnosti kod učenika jest jedan od odgojno-obrazovnih ciljeva koje škola mora realizirati (15). Navedeno se ostvaruje putem vještina i sposobnosti među koje spada i kreativnost – ubraja se među sposobnosti (29). Dakako, odgojno-obrazovna područja i sadržaji putem kojih se razvija učenička kreativnost su mnogostruki, a to su u prvom redu kreativnost u jezičnom izražavanju na stranom jeziku (53) i kreativnost u jezičnom izražavanju na materinjem jeziku (55). Posebnu ulogu ima matematičko obrazovanje koje „učenicima omogućuje postavljanje i rješavanje matematičkih problema potičući ih pritom na istraživanje, sustavnost, kreativnost, korištenje informacijama iz različitih izvora, samostalnost i ustrajnost“ (80). Unutar društveno-humanističkog područja naglašava se trijada rad, kreativnost, poduzetnost i njihova važnost za suvremene demokracije (146, 151). Dakako, umjetničko područje jest nezaobilazno u razmatranju konceptualizacije kreativnosti u okviru NOK-a. Unutar umjetničkog područja neke od mogućih dobrobiti kreativnosti za pojedinca shvaćene su na sljedeći način:

„Izražavanje putem kreativnog procesa pridonosi djetetovu cjelovitu razvoju: višestrukoj inteligenciji, kreativnomu i simboličkomu mišljenju, izražajnim i praktičnim oblikovnim sposobnostima te osobnosti. Također potiče samopouzdanje, ustrajnost, samodisciplinu, spontanost i želju za slobodnim istraživanjem, razvija pozornost, koncentraciju, osjetljivost za mjeru i cikličnost te pospješuje sposobnost samoizražavanja i kritičkoga mišljenja“ (152).

Sve navedeno ima jedan cilj, a to je kreativnost u svakodnevnom životu, ili rečeno drugim riječima, kreativan odnos prema prošlosti, sadašnjosti i budućnosti te „svakodnevnoj javnoj, poslovnoj i privatnoj komunikaciji, za cjeloživotno učenje i za uspješno sudjelovanje na tržištu rada“ (153).

Iz navedene analize sljedeći zaključci postaju očiti:

1. Kreativnost ne samo što se može, već se i mora razvijati bez izuzetka kod svih učenika, i to putem svih nastavnih područja (dva reprezentativna primjera ovog shvaćanja nalazimo kod Bognara (2012) i Kunca (2015)). Iz napisanog

slijedi kako su nastavnici osposobljeni za navedeni zadatak te posjeduju sve materijalno-tehničke i prostorno-vremenske uvjete potrebne za realizaciju ovog zadatka. Također, budući da je kreativnost u samom centru odgojno-obrazovnih nastojanja škole, implicitno se iskazuje uvjerenje kako škole u Hrvatskoj njeguju školsku kulturu/ozračje koje potiče razvoj kreativnosti kod svih učenika (Stoll & Fink, 2000; Domović, 2004). Ovdje ponovno vidimo shvaćanje kreativnosti kao čina ljudskog djelovanja, što znači da je na odgojno-obrazovnim djelatnicima da potiču kreativnost kod učenika. Ovakvo shvaćanje se dodatno osnažuje uvrštavanjem kreativnosti među sposobnosti zajedno s sposobnostima koje bismo mogli smjestiti u grupe *znati živjeti zajedno, znači činiti te znati učiti* (Delors, 1998).

2. Razlaganje i tretiranje kreativnosti kroz nastavna područja ukazuje na tendenciju instrumentaliziranja i uopćavanja prevladavajućeg shvaćanja kreativnosti. Naime, kreativnost se promatra isključivo kao način djelovanja s naglašenim isticanjem njenog shvaćanja kao *transformacije već postojećeg*. Pritom biti kreativan znači moći već postojeći sadržaj interpretirati na način koji odstupa od uobičajenog, ali ipak ne toliko da izlazi iz normalne distribucije interpretacija.

Kreativno ima značenje pomodnog dodatka već istrošenim pedagoškim pojmovima i Svetog Grala svekolikog didaktičkog nastojanja; ovo posljednje se očituje u gotovo svakom didaktičkom udžbeniku (v. Poljak, 1991; Bognar & Matijević, 2002), pa tako u njima nalazimo: kreativne nastave metode, kreativna nastavna sredstva, kreativne načine vrjednovanja i planiranja. A što na kraju svega zapravo dobijemo? Standardizirano planiranje, poučavanje i vrjednovanje. No, ne treba se tome čuditi jer standardi su oduvijek pratili obrazovanje, a kako je kurikuluski pristup planiranju cjelokupnog odgojno-obrazovnog djelovanja (koji je u Hrvatskoj trenutno u prvom planu) utemeljen na standardima (Möller, u Gudjons *et. al.*, 1994) ,ne očekujemo niti u skoroj budućnosti pomak prema imanentno stvaralačkoj školi čije obrise, prema mišljenju autora na zadovoljavajući način iznose M. Jorgensen (1977) i H. von Hentig (1997).

3. Na snazi je proces instrumentaliziranja koji djeluje putem povezivanja kreativnosti i rada. I kreativnost i rad su temeljne ljudske kategorije i u tome se svakako slažemo s Vukasovićem (2001), no ne vidimo potrebu stalne (ponekad eksplicitne, a ponekad implicitne) hijerarhije među njima, pri čemu je rad na prvom mjestu, a kreativnost ga u stopu prati kao pomodni dodatak. Većina autoru dostupnih istraživanja razmatra postoji li pragmatična veza između kreativnosti i rada, tj. povećava li kreativnost na radnom mjestu neku od mnogih mjera koje se smatraju važnim za uspjeh u kapitalističkim

društvima (produktivnost, zadovoljstvo poslom, radno ozračje, želju za napredovanjem i inoviranjem...), što jasno ukazuje na shvaćanje kreativnosti kao *fizičke transformacije već postojećeg* (za opširan pregled istraživanja vidi Amabile *et al.*, 2005). Malo drugačije shvaćanje od navedenog iznose Cummings i Oldham (1997) koji kažu kako je potrebna promjena perspektive od zapošljavanja kreativnih pojedinca prema kreiranju okruženja koje potiče kreativnost, no pritom naglašavaju važnost visoke kreativnosti kod samih pojedinca te stoga možemo zaključiti kako govore o poticanju već postojećih sposobnosti, pritom se koristeći mješavinom shvaćanja kreativnosti kao čina ljudske volje i čina Božje volje.

Zaključujući analizu kreativnosti kako je izlaže *Nacionalni okvirni kurikulum*, možemo reći kako se kreativnost pretežito shvaća kao *proces transformacije već postojećeg*, a u nešto manjoj mjeri se iskazuje shvaćanje kreativnosti kao čina ljudskog djelovanja. Također, važno je istaknuti da kada se kreativnost shvaća kao čin ljudskog djelovanja prevladava pragmatična orijentacija i na produkt usmjereno djelovanje najčešće razmatrajući proces samo onoliko koliko je to neophodno. Autor je mišljenja da se na ovaj način kreativnost degradira, lišava suptilnosti i *mističnosti* koje predstavljaju temelj istinski kreativnih dijela koja su promijenila način na koji ljudi doživljavaju svijet i sebe, te način na koji se odnose prema svijetu i sebi samima.

ZAKLJUČNA NAPOMENA

Kao što niti uvod nije bio uobičajen, tako niti zaključak neće biti koncipiran kao standardni zaključak. Ovdje će se prikazati autorovo shvaćanje kreativnosti u obrazovanju koje se može shvatiti kao dodatak trima shvaćanjima iznesenima u ovom radu.

Kreativnost kao transcendentalna karakteristika pojedinca

Ono što karakterizira bit čovjeka jest njegovo transcendentalno biće i mogućnost da bude više nego što je *priroda* odredila. Svaki pojedinac je imanentno kreativni pojedinac s potrebom aktivnog i stvaralačkog odnosa prema svemu što ga okružuju i s čime dolazi u dodir. Dakako, kreativnost može za rezultat imati „koristan i beskoristan“ te „opasan i bezopasan“ produkt, bio on materijalni ili duhovni. Ako je svaki pojedinac imanentno kreativan, kakve su posljedice ovakvog shvaćanja kreativnosti za njegovu integraciju u obrazovni proces? Zapravo nikakve, a razlog tome leži u činjenici da je istinska kreativnost sa svojom transcendentalnom biti, prema mišljenju autora ovog rada, nemoguća u suvremenoj školi i nastavi kao njenoj najvažnijoj ulozi. Razlozi ovakvog stanja su mnogostruki i autor će si dopustiti slobodu, budući da je ovo njegovo vlastito mišljenje, da ne ulazi u daljnje raščlanjivanje ove tvrdnje. Za kraj samo treba istaknuti kako je, prema mišljenju autora, možda najbolja šansa za imanentno

kreativni obrazovni proces *raškolovanje* kako ga opisuje I. Ilić (1972) te stvaranje *konvivijalnog* (od engleske riječi *conviviality* koju prevodimo kao *ljudski, čovječan*) društva (Illich, 1973).

LITERATURA

- Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context*. Boulder, CO: Westview Press.
- Amabile, T. M., Sigal, G. B., Mueller, S. J., Staw, M. B. (2005). Affect and creativity at work, u: *Administrative Science Quarterly*, 50, 367 – 403.
- Bognar, L. (2012). Kreativnost u nastavi, u: *Napredak* 153, Zagreb, 9 – 20.
- Bognar, L., & Matijević, M. (2002). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Braić, S., Vlašić, J., Zorić. Ž. (2016). Kreativnost u nastavi matematike, u: *Suvremena pitanja* 21, Matica Hrvatska: Mostar, 95 – 109.
- Craft, A. (2001). *An analysis of research and literature on Creativity in Education*. <http://ncys.ksu.edu.sa/sites/ncys.ksu.edu.sa/files/Creativity%20and%20innovation%20.pdf>Datum pristupa: 5. travnja 2017.
- Cummings, A., Oldham, G. R. (1997). Enhancing creativity: Managing work contexts for the high potential employee. *California Management Review*, 40, 22 – 38.
- Delors, J. (1998). ur, *Učenje: blago u nama*. Zagreb: Educa.
- Dizdarević, I. (1980). *Stvaralaštvo i društveno ponašanje mladih*. Svjetlost: Sarajevo.
- Domović, V. (2004). *Školsko ozračje i učinkovitost škole*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- European Commision (2006/962/EC prevela Gačić, M). Preporuka europskog parlamenta i savjeta o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenja. *Metodika*, 11(20), 174 – 182.
- Gudjons, H., Teske, R., Winkel, R., ur. (1994). *Didaktičke teorije*, Zagreb: Educa.
- Hentig, von H. (1997). *Humana škola*. Zagreb: Educa.
- Ilić, I. (1972). *Dole škole*. Beograd: Novinsko izdavačko poduzeće Duga.
- Illich, I. (1973). *Tools for Conviviality*. Glasgow: William Collins Sons & Co Ltd.
- Jorgensen, M. (1977). *Škola koju su osnovali učenici*. Beograd: BIGZ.
- Kearney, R. (1998). *Poetics of Imagining: Modern to Post-modern*, 2. izd. Edinburgh: Edinburgh University.
- Kuhn, T. S. (1970). *The Structure of Scientific Revolutins*. 2. izd. London: The University of Chicago Press.
- Kunac, S. (2015). Kreativnost i pedagogija, *Napredak* 156(4), 423 – 446.
- Lyotard, F. J. (2005). *Postmoderno stanje*. Zagreb: Ibis-grafika.
- Madjar, N., G. R., Oldham, M. G. Pratt (2002). There's no place like home? The contributions of work and nonwork creativity support to employees' creative

- performance. *The Academy of Management Journal*, 45(4), 757 – 767.
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.* (2010). Zagreb: Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Poljak, V. (1991). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pope, R. (2005). *Creativity: Theory, History, Practice*, Routledge: London & New York.
- Runco, M. A., Pritzker, S. R. (1999). *Encyclopedia of Creativity*, vol. 2: Academic Press.
- Schilling, R. D. (19. travnja 2013). Knowledge doubling every 12 months, soon to be every 12 hours. <http://www.industrytap.com/knowledge-doubling-every-12-months-soon-to-be-every-12-hours/3950> Datum pristupa: 2. ožujka 2017.
- Siminton, D. K. (2001). *The psychology of creativity: A historical perspective*. Paper presented at the Green College Lecture Series on The Nature of Creativity: History Biology, and Socio-Cultural Dimensions, University of British Columbia.
- Slabbert, A. J. (1994). Creativity in education revisited: Reflection in aid of progression *Journal of Creative Behaviour*, 28(1), 60 – 69.
- Spajić-Vrkaš, V. (1999). Globalizacija i izobrazba: Apokalipsa raja ili rajska apokalipsa, u: *Društvena istraživanja*, 4(42), 579 – 600.
- Sternberg, R. J., Lubart, T. (1996). Investing in creativity. *American Psychologist*, 51, 677 – 688.
- Stiglitz, E. J. (2002). *Globalisation and it's discontents*. NY: W.W. Norton & Company.
- Stoll, L, & Fink, D. (2000). *Mijenjajmo naše škole*. Zagreb: Educa.
- Šoljan, N. N. (2007). Taksonomija svjetskih razvoja u obrazovanju: prema (de) konstrukciji pedagogije, u: *Pedagogijska istraživanja*, 4(2), 317 – 339.
- Vukasović, A. (2001). *Pedagogija*. Zagreb: MI.
- Zou, J., Oldham, R. G. (2001 Third Quarter). Enhancing creative performance: Effects of expected developmental assessment strategies and creative personality. *Journal of Creative Behaviour*, 35(3), 151 – 167.